

Biblioteka Policjanta Prewencji

Marek Banoth

KARY I ŚRODKI KARNE

(materiał dydaktyczny)

Według stanu prawnego na styczeń 2011 roku

SŁUPSK 2011

**Materiał opracowany w Zakładzie Służby Kryminalnej Szkoły Policji
w Słupsku**

Korekta i redakcja językowa: Grażyna Szot

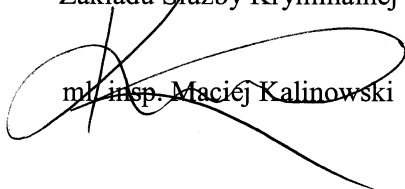
Redakcja techniczna: Zenon Trzciniński

Projekt okładki: Marcin Jedynak

Druk: Andrzej Block

Zatwierdzam i wprowadzam
do użytku jako materiał dydaktyczny

Kierownik
Zakładu Służby Kryminalnej

mł. insp. Maciej Kalinowski

Wydawnictwo Szkoły Policji w Słupsku
Druk: Pracownia Poligraficzna SP Słupsk
Zam. 3/11. Druk 5 szt.
Słupsk 2011

Spis treści

Wstęp	5
1. Kara	7
2. Kary z kodeksu karnego	8
3. Kary z kodeksu wykroczeń	11
Bibliografia	14

Ta strona jest pusta

Wstęp

Niniejsze opracowanie jest przeznaczone dla przede wszystkim słuchaczy uczestniczących w szkoleniu podstawowym realizowanym przez Szkołę Policji w Słupsku. Ma ono na celu zapoznanie policjantów prewencji z karami i środkami karnymi występującymi w prawie karnym i prawie wykroczeń. Obrazuje ich różnorodność i funkcję. Autor ma nadzieję, że będzie pomocne we właściwym kształtowaniu umiejętności z zakresu prawa karnego.

Ta strona jest pusta

1. Kara

Pojęcie kary

Kara kryminalna to osobista dolegliwość ponoszona przez sprawcę jako odpłata za popełnione przestępstwo lub wykroczenie, wyrażająca potępienie popełnionego przez niego czynu i wymierzana w imieniu państwa przez sąd¹.

Kary kryminalne są konsekwencją prawną popełnionego przez sprawcę przestępstwa i muszą być przewidziane w ustawie. Kara polega na zadaniu przez organ państwowy sprawcy przestępstwa dolegliwości godzącej w wolność, mienie, cześć oraz inne dobra prawne sprawcy przestępstwa. Istotą kary kryminalnej jest zatem dolegliwość, przy czym musi być to dolegliwość celowa, zamierzona².

Teorie kary

Karanie sprawców czynów społecznie szkodliwych, czyli stosowanie kary jako narzędzia mającego na celu wywołanie określonych skutków społecznie pożądanych, powodowało tworzenie teorii uzasadniających jej sens. Zasadniczo wyodrębniły się dwa nurty teorii dotyczące tego zagadnienia. Pierwszy, traktowany jako bezwzględny (absolutny), kładzie nacisk na to, że kara jest odpłatą za przestępstwo, że jest wymierzana dlatego, by stało się zadość sprawiedliwości, i żadnych dodatkowych uzasadnień nie potrzebuje.

Drugi kierunek, pojmowany jako względny (użyteczny), akcentuje celowy charakter kary, która powinna zmierzać do osiągnięcia pewnych rezultatów w przyszłości, głównie powinna służyć zapobieżeniu popełnianiu przestępstw przez ukaranego i inne osoby.

Ponadto można wyróżnić teorie mieszane, próbujące pogodzić w jednej koncepcji idee kary jako sprawiedliwej odpłaty z ideą kary celowej³.

W skrócie można powiedzieć, że drugi nurt zawiera zarówno elementy prewencji indywidualnej – sprawca ma ponieść karę, a ponadto kara ma wywołać skutek u samego sprawcy w postaci zniechęcenia do popełniania podobnych czynów, jak i elementy prewencji generalnej – inni członkowie społeczeństwa wiedząc o karaniu sprawców, powinni powstrzymać się od podobnych zachowań.

¹ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 1998, s. 150.

² M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski i inni, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 103.

³ L. Gardocki, dz. cyt., s. 151.

2. Kary z kodeksu karnego

Katalog kar

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny w art. 32 wymienia katalog kar. Zgodnie z tym artykułem karami są:

- 1) grzywna,
- 2) ograniczenie wolności,
- 3) pozbawienie wolności,
- 4) 25 lat pozbawienia wolności,
- 5) dożywotnie pozbawienie wolności⁴.

Katalog kar ułożony jest według abstrakcyjnie ujętego stopnia dolegliwości – od kary najłagodniejszej do najsurowszej. Układ ten wraz z zasadami humanitaryzmu i poszanowania godności człowieka oraz zasadami wymiaru kary wskazuje sędziemu ustawowe priorytety w wyborze rodzaju kary⁵.

Grzywna

Grzywnę wymierza się w stawkach dziennych, określając liczbę stawek oraz wysokość jednej stawki. Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, najniższa liczba stawek wynosi 10, zaś najwyższa 540.

Ustalając stawkę dzienną, sąd bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe. Stawka dzienna nie może być niższa od 10 zł, ani też przekraczać 2 000 zł. Z tego względu najniższa grzywna może wynosić 100 zł, zaś najwyższa 1 080 000 zł.

Sąd może wymierzyć grzywnę także obok kary pozbawienia wolności, jeżeli sprawca dopuścił się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy korzyść majątkową osiągnął. Korzyścią majątkową lub osobistą jest korzyść odniesiona zarówno dla siebie, jak i dla kogoś innego (art. 115 § 4 k.k.).

Skazanego na grzywnę sąd wzywa do jej uiszczenia w terminie 30 dni. W razie bezskutecznego upływu wyznaczonego terminu grzywnę ściągają się w drodze egzekucji. Jeżeli egzekucja grzywny okaże się bezskuteczna lub z okoliczności sprawy wynika, że byłaby bezskuteczna, sąd może zamienić grzywnę nieprzekraczającą 120 stawek dziennych, po uprzednim wyrażeniu zgody przez skazanego, na pracę społecznie użyteczną, przyjmując, że 10 stawek dziennych jest równoważnych miesiącowi pracy społecznie użytecznej, z zaokrągleniem do pełnego miesiąca. Pracę społecznie użyteczną określa się w miesiącach. Ustalając wymiar godzin pracy w stosunku miesięcznym, sąd kieruje się wskazaniem zawartymi w art. 53 k.k.

Jeżeli skazany, mimo możliwości, nie uiszczy grzywny w terminie ani też nie podejmie orzeczonej zastępczej formy jej wykonania i zostanie stwierdzone, że nie można jej ściągnąć w drodze egzekucji, sąd orzeka wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności, przyjmując, że jeden dzień pozbawienia wolności jest równoważny dwóm stawkom dziennym. Kara zastępcza nie może przekraczać 12 miesięcy

⁴ *Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny* (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), art. 32.

⁵ M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski i inni, dz. cyt., s. 103.

pozbawienia wolności, jak również górnej granicy kary pozbawienia wolności za dane przestępstwo, a jeżeli ustawa nie przewiduje za dane przestępstwo kary pozbawienia wolności, górna granica zastępczej kary pozbawienia wolności nie może przekroczyć sześciu miesięcy.

Sąd może odroczyć wykonanie grzywny albo rozłożyć ją na raty na czas nieprzekraczający jednego roku, licząc od dnia wydania pierwszego postanowienia w tym zakresie, jeżeli natychmiastowe jej wykonanie pociągnęłoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki.

W wypadkach zasługujących na szczególne uwzględnienie, a zwłaszcza wówczas, gdy wysokość grzywny jest znaczna, można rozłożyć grzywnę na raty na okres do trzech lat.

Jeżeli skazany, z przyczyn od niego niezależnych, nie może uiścić grzywny, a wykonanie tej kary w innej drodze okazało się niemożliwe lub niecelowe, sąd może, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, grzywnę w całości lub części umorzyć. Nie zarządza się egzekucji, jeżeli z okoliczności sprawy wynika, że byłaby ona bezskuteczna.

Ograniczenie wolności

Jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, kara ograniczenia wolności trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 12 miesięcy. Wymierza się ją w miesiącach.

W czasie odbywania kary ograniczenia wolności skazany:

- 1) nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu. **Pobytem stałym** jest zamieszkanie w określonej miejscowości pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego przebywania. Miejscem pobytu stałego osoby zatrudnionej na statku żeglugi śródlądowej, zamieszkałej stale na statku, jest miejscowość, w której ma siedzibę przedsiębiorstwo żeglugowe zatrudniające tę osobę⁶,
- 2) jest obowiązany do wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Nieodpłatna, kontrolowana praca na cele społeczne jest wykonywana w wymiarze od 20 do 40 godzin w stosunku miesięcznym.

Wobec osoby zatrudnionej sąd zamiast obowiązku, o którym mowa w art. 34 § 2 pkt 2 k.k., może orzec potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd. W okresie odbywania kary skazany nie może rozwiązać bez zgody sądu stosunku pracy,

- 3) ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary.

Wymierzając karę ograniczenia wolności, sąd może orzec wobec skazanego obowiązki wymienione w art. 72 k.k., tj.:

- 1) informowanie sądu lub kuratora o przebiegu okresu próby,
- 2) przeproszenie pokrzywdzonego,
- 3) wykonywanie ciężącego na nim obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby,
- 4) wykonywanie pracy zarobkowej, nauka lub przygotowanie się do zawodu,
- 5) powstrzymanie się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających,

⁶ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz.U. Nr 14, poz. 85 z późn. zm.), art. 6.

- 6) poddanie się leczeniu, w szczególności odwykowemu lub rehabilitacyjnemu, albo oddziaływaniom terapeutycznym lub uczestnictwu w programach korekcyjno-edukacyjnych,
- 7) powstrzymanie się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach,
- 8) powstrzymanie się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób lub zbliżenie się do pokrzywdzonego lub innych osób,
- 9) opuszczenie lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- 10) inne stosowne postępowanie w okresie próby, jeżeli może to zapobiec popełnieniu ponownie przestępstwa.

Ponadto sąd może zobowiązać skazanego do naprawienia szkody w całości lub w części, chyba że orzekł środek karny (obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę), albo do uiszczenia świadczenia pieniężnego.

Jeżeli skazany uchyla się od odbywania kary ograniczenia wolności, sąd zamienia ją na zastępczą karę grzywny, przyjmując jeden dzień kary ograniczenia wolności za równoważny jednej stawce dziennej. Sąd określa w takim wypadku wysokość jednej stawki dziennej – kierując się wskazaniem zawartymi w art. 33 § 3 k.k. Uchyleniem się może być m.in. uporczywe naruszanie ciężących na skazanym obowiązków.

Pozbawienie wolności

Kara pozbawienia wolności trwa najkrócej miesiąc, najdłużej 15 lat. Wymierza się ją w miesiącach i latach. Skazanego na tę karę można warunkowo zwolnić po odbyciu co najmniej połowy kary.

Skazanego określonego w art. 64 § 1 k.k. (recydywa specjalna) można warunkowo zwolnić po odbyciu dwóch trzecich kary, natomiast określonego w art. 64 § 2 k.k. (recydywa specjalna wielokrotna) po odbyciu trzech czwartych kary.

25 lat pozbawienia wolności

Skazanego na karę 25 lat pozbawienia wolności można warunkowo zwolnić po odbyciu 15 lat kary.

Dożywotnie pozbawienie wolności

Skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności można warunkowo zwolnić po odbyciu 25 lat kary.

Wykonywanie kar pozbawienia wolności

Wykonywanie kary pozbawienia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanym postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymania się od powrotu do przestępstwa.

Dla osiągnięcia tego celu prowadzi się zindywidualizowane oddziaływanie na skazanych w ramach określonych w ustawie systemów wykonywania kary, w różnych rodzajach i typach zakładów karnych.

W oddziaływaniu na skazanych, przy poszanowaniu ich praw i wymaganiu wypełniania przez nich obowiązków, uwzględnia się przede wszystkim pracę,

zwłaszcza sprzyjającą zdobywaniu odpowiednich kwalifikacji zawodowych, nauczanie, zajęcia kulturalno-oświatowe i sportowe, podtrzymywanie kontaktów z rodziną i światem zewnętrznym oraz środki terapeutyczne.

Rodzaje zakładów karnych, w których wykonuje się karę pozbawienia wolności, to:

- 1) zakłady karne dla młodocianych,
- 2) zakłady karne dla odbywających karę po raz pierwszy,
- 3) zakłady karne dla recydywistów penitencjarnych,
- 4) zakłady karne dla odbywających karę aresztu wojskowego,
- 5) domy dla matki i dziecka przy wskazanych zakładach karnych.

Zakłady karne mogą być organizowane jako:

- 1) zakłady karne typu zamkniętego,
- 2) zakłady karne typu półotwartego,
- 3) zakłady karne typu otwartego.

Zakłady karne różnią się w szczególności stopniem zabezpieczenia i izolacji skazanych oraz wynikającymi z tego ich obowiązkami i uprawnieniami w zakresie poruszania się w zakładzie i poza jego obrębem.

Skazanego na karę pozbawienia wolności lub zastępczą karę pozbawienia wolności sąd wzywa do stawienia się w zakładzie karnym w wyznaczonym terminie wraz z dokumentem stwierdzającym tożsamość. W uzasadnionych wypadkach sąd może polecić doprowadzenie skazanego do zakładu karnego bez wezwania.

Jeżeli skazany, mimo wezwania, nie stawił się w zakładzie karnym, sąd poleca go doprowadzić. Kosztami doprowadzenia sąd obciąża skazanego. Doprowadzenie jest realizowane przez Policję (Policja w zakresie postępowania wykonawczego wykonuje polecenia sądu). Jeżeli skazanym jest żołnierz, a sąd zarządza doprowadzenie go do zakładu karnego, obowiązek doprowadzenia spoczywa na właściwych organach wojskowych.

3. Kary z kodeksu wykroczeń

Katalog kar

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń w art. 18 wymienia katalog kar. Zgodnie z tym artykułem karami są:

- 1) areszt,
- 2) ograniczenie wolności,

- 3) grzywna,
- 4) nagana⁷.

Areszt

Kara aresztu trwa najkrócej pięć, najdłużej 30 dni. Wymierza się ją w dniach.

Jeżeli ustawa daje możliwość wyboru między aresztem a inną karą, areszt można orzec tylko wtedy, gdy czyn popełniono umyślnie, a zarazem za orzeczeniem kary aresztu przemawia waga czynu lub okoliczności sprawy świadczą o demoralizacji sprawcy albo sposób jego działania zasługuje na szczególne potępienie.

Nie można wymierzyć kary aresztu, jeżeli warunki osobiste sprawcy uniemożliwiają odbycie tej kary.

Wykonywanie orzeczeń w postępowaniu w sprawach o wykroczenia odbywa się według przepisów kodeksu karnego wykonawczego.

Ograniczenie wolności

Kara ograniczenia wolności trwa jeden miesiąc.

W czasie odbywania kary ograniczenia wolności ukarany:

- 1) nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu⁸,
- 2) jest obowiązany do wykonywania pracy wskazanej przez sąd. Polega ona na wykonywaniu nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w odpowiednim zakładzie pracy, placówce służby zdrowia, opieki społecznej, organizacji lub instytucji niosącej pomoc charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej w wymiarze od 20 do 40 godzin. Miejsce, czas, rodzaj lub sposób wykonywania obowiązku pracy określa sąd po wysłuchaniu ukaranego.

Wobec osoby zatrudnionej można orzec potrącenie od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę na rzecz Skarbu Państwa albo na cel społeczny wskazany przez organ orzekający. W okresie odbywania kary ukarany nie może rozwiązać bez zgody sądu stosunku pracy,

- 3) ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary.

Wymierzając karę ograniczenia wolności, organ orzekający może zobowiązać ukaranego do:

- 1) naprawienia w całości albo w części szkody wyrządzonej wykroczeniem,
- 2) przeproszenia pokrzywdzonego.

Jeżeli ukarany uchyla się od wykonywania kary ograniczenia wolności, ulega ona zamianie na zastępczą karę grzywny, przy czym miesiąc ograniczenia wolności przyjmuje się za równoważny grzywnie od 75 do 2 250 zł, a jeżeli okoliczności wskazują na to, że egzekucja grzywny nie będzie skuteczna – na zastępczą karę aresztu, przy czym miesiąc ograniczenia wolności odpowiada 15 dniom aresztu.

⁷ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 114 z późn. zm.), art. 18.

⁸ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych, dz. cyt., art. 6.

Grzywna

Grzywnę wymierza się w wysokości od 20 do 5 000 zł, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Jeżeli za wykroczenie popełnione w celu osiągnięcia korzyści majątkowej wymierzono karę aresztu, orzeka się obok tej kary również grzywnę, chyba że orzeczenie grzywny nie byłoby celowe.

Wymierzając grzywnę, bierze się pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste i rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe.

Jeżeli egzekucja grzywny w kwocie przekraczającej 500 zł okaże się bezskuteczna, można po wyrażeniu zgody przez ukaranego zamienić grzywnę na pracę społecznie użyteczną, określając jej rodzaj i czas trwania. Praca społecznie użyteczna trwa najkrócej tydzień, najdłużej dwa miesiące.

Jeżeli ukarany nie wyrazi zgody na podjęcie pracy społecznie użytecznej albo mimo wyrażenia zgody jej nie wykonuje, można orzec zastępczą karę aresztu, przyjmując jeden dzień aresztu za równoważny grzywnie od 20 do 150 zł. Kara zastępcza nie może przekroczyć 30 dni aresztu.

Grzywnę niepodlegającą zamianie na zastępczą karę aresztu można w szczególnie uzasadnionych wypadkach umorzyć.

Nie można wymierzyć zastępczej kary aresztu, jeżeli warunki osobiste sprawcy uniemożliwiają odbycie tej kary.

Od zastępczej kary aresztu sprawca może być uwolniony w każdym czasie przez wpłacenie kwoty pieniężnej przypadającej jeszcze do uiszczenia.

Jeżeli grzywna została uiszczona w części, karę zastępczą zmniejsza się w sposób odpowiadający stosunkowi kwoty zapłaconej do wysokości grzywny.

Nagana

Naganę można orzec wtedy, gdy ze względu na charakter i okoliczności czynu lub właściwości i warunki osobiste sprawcy należy przypuszczać, że zastosowanie tej kary jest wystarczające do wdrożenia go do poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego.

Nie można orzec nagany za wykroczenie o charakterze chuligańskim.

Bibliografia

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 114 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 10 kwietnia 1974 r. o ewidencji ludności i dowodach osobistych (Dz.U. Nr 14, poz. 85 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).

Bojarski M., Filar M., Filipkowski W. i inni, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004.

Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 1998.